

En disputats om ulighed, incitamenter og indkomst i sovjetisk økonomi

Erik Gørtz

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: The article presents the main content of my contribution to the oral defence of Hans Aage's thesis on inequality, incentives and income in the Soviet economy. The thesis is characterized by penetrating analyses and energetic attempts to clarify the results of the various models, and shows the author's extensive knowledge of the subject treated. Furthermore the thesis is very well written. The article presents some critical remarks and also suggestions as to his future research. These suggestions concern especially the interpretation of the calculations on income distribution data, the bonus function formulations and the discussions of the results based on these formulations, and the content of some supplementary papers.

1. Generel vurdering

I en opposition vil man altid hæfte sig ved det, man er uenig med præsens om – ellers bliver det lidt for kedeligt.

For at det hele ikke skal drukne i diskussion, vil jeg imidlertid gerne begynde med at sige lidt om, hvorfor disputatsen er antaget til forsvar. Bedømmelsesudvalget finder nemlig, at præsens i sit arbejde har demonstreret:

1. Analytisk skarpsindighed og ihærdighed med at nå til bunds i modelresultaterne. Dette gælder især papirerne 6-12 og 16.

2. Omfattende viden om både funktionsmåde af og detaljer i sovjetøkonomien. Her skal fremhæves papirerne 2-5, 14-15 og 17.

3. At han skriver endog særdeles godt og krydrer teksten med både velvalgte og ofte ligefrem morsomme citater, både aktuelle og af for længst afdøde forfattere.

Bedømmelsesudvalget mener, at *netto*indholdet af disputatsen givetvis lever op til gældende krav. Når jeg siger netto, er det meget bevidst, fordi et af de forhold, jeg vil fremdrage i det følgende, er, at der er ganske mange overlapninger. Det gælder både de analyti-

En disputats om ulighed, incitament og indkomst i sovjetisk økonomi

Erik Gørtz

Økonomisk Institut, Københavns Universitet

SUMMARY: The article presents the main content of my contribution to the oral defence of Hans Aage's thesis on inequality, incentives and income in the Soviet economy. The thesis is characterized by penetrating analyses and energetic attempts to clarify the results of the various models, and shows the author's extensive knowledge of the subject treated. Furthermore the thesis is very well written. The article presents some critical remarks and also suggestions as to his future research. These suggestions concern especially the interpretation of the calculations on income distribution data, the bonus function formulations and the discussions of the results based on these formulations, and the content of some supplementary papers.

1. Generel vurdering

I en opposition vil man altid hæfte sig ved det, man er uenig med præsens om – ellers bliver det lidt for kedeligt.

For at det hele ikke skal drukne i diskussion, vil jeg imidlertid gerne begynde med at sige lidt om, hvorfor disputatsen er antaget til forsvar. Bedømmelsesudvalget finder nemlig, at præsens i sit arbejde har demonstreret:

1. Analytisk skarpsindighed og ihærdighed med at nå til bunds i modelresultaterne. Dette gælder især papirerne 6-12 og 16.

2. Omfattende viden om både funktionsmåde af og detaljer i sovjetøkonomien. Her skal fremhæves papirerne 2-5, 14-15 og 17.

3. At han skriver endog særdeles godt og krydrer teksten med både velvalgte og ofte ligefrem morsomme citater, både aktuelle og af for længst afdøde forfattere.

Bedømmelsesudvalget mener, at *netto*indholdet af disputatsen givetvis lever op til gældende krav. Når jeg siger netto, er det meget bevidst, fordi et af de forhold, jeg vil fremdrage i det følgende, er, at der er ganske mange overlapninger. Det gælder både de analyti-

ske og de deskriptive dele af arbejdet. Problemet hermed er mindre, i og med at det nu er klart, at det er en disputats af type B, hvor normale læsere ikke behøver at læse det alt sammen. Skulle jeg til andre anbefale nogle blandt papirerne, skulle det nok være:

Papir 2 om fordeling, papir 6 eller 7 om kolkhoz'ens økonomi, papir 11 eller brigaderne, papir 16 om hvid, sort og grøn økonomi samt ét à to af de deskriptive papirer 3-5 om lønforhold og 14-15 + 17 om forholdene på makroplan (indkomst, forbrug, beskæftigelse osv.). Ud fra denne håndfuld papirer får man såmænd et meget godt indtryk af, hvad det hele drejer sig om. Og så er man jo nede på 1/3 eller ca. 200 sider, og det er jo altid noget.

Når jeg lægger vægt på at vise, at én à to modeller anvendes til mange ting, er det også for at præsentere modellerne. Så får jeg nemlig samtidig med oppositionen mulighed for at fortælle om, hvad der er kernen i det hele.

En disputatsopposition er egentlig en umulighed. Man skal diskutere med præsens på et niveau, han er nået frem til efter i hvert fald 10 års specialstudier om et emne, man ikke har været så meget på før, og på en måde så også tilhørerne er med og ikke opfatter aktørerne som uforståelige komedianten. Lad os håbe, at tilhørerne fik noget med fra forsvaret, samtidig med at jeg fik sagt noget om, hvor jeg kunne tænke mig, man kunne gå videre i arbejdet fremover. En disputats er vel snarere en milepæl end en slutsten, så jeg har bestræbt mig på at se fremad og måske give et par ideer med på vejen.

Men nu til sagen:

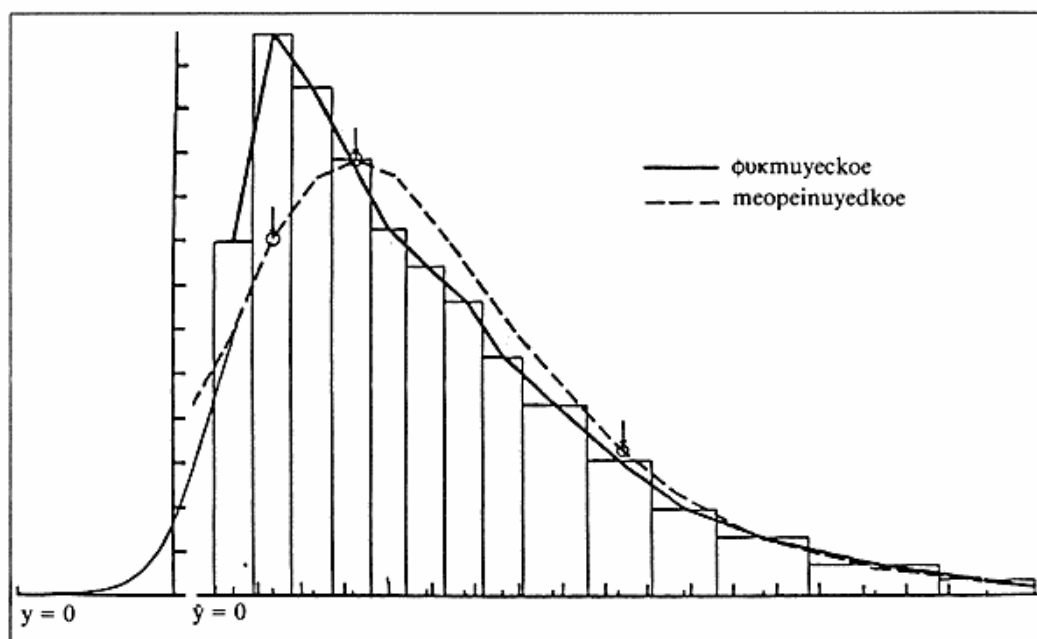
II. Indkomster og fordeling

I papir 2 optræder en figur på side 17. Det er en indkomstfordeling, men i sin oprindelige form uden skalaer på akserne og uden nulpunkt osv. Desuden er der i den sovjetiske original indtegnet en »teoretisk« (lognormal) fordeling, og i modsætning til tidligere vestlige rekonstruktionsforsøg er det udelukkende denne teoretiske fordeling samt oplysninger om middelværdi og decilratio (P_{90}/P_{10}), som benyttes til rekonstruktion af enheder og nulpunkter på akserne. De nævnte antagelser bruges kun til fastlæggelse af enhederne. Derefter regnes der på de faktiske fordelinger, dvs. der beregnes Ginikoefficienter osv., og der sammenlignes med data fra andre lande.

Når vi ser, hvordan vi får så ufuldkomne oplysninger fra et land, hvor Statistisk Årbog i hvert fald hidtil indholdsmæssigt er som et stilehæfte, så man må gætte på det virkelige indhold, kunne man fristes til at foreslå: Hvorfor ikke bare spørge sig for, nu hvor vi har fået »Glasnost«?

Jeg har forstået, at dette faktisk også er forsøgt, men at der først nu foreligger mere udførlige oplysninger, som muliggør sammenligninger med de hidtidige gæt. Her er det altså vigtigt at få sat et sammenligningsarbejde i gang.

Ofte anføres det som rationale for lognormalitetsantagelser, som hyppigt er blevet

Note: Scale as used for drawing of histogram and measuring. The tree points used for reconstruction of theoretical distribution are encircled. The lower part of the theoretical distribution is added, and origin of axes is indicated.

brugt i sovjetisk forskning, at *evner* virker sammen *multiplikativt* og derfor giver højreskæve fordelinger, selv om evnerne er symmetrisk fordelt¹. Dette kan f.eks. tænkes, hvis man ser på antal gode produkter som resultatet af produktet af arbejdstid, hastighed og præcision. Der behøver end ikke at være tale om korrelerede evner. Men hvilken rolle spiller evnerne i et centraldirigeret løndannelsessystem?

Det er jo en af afhandlingens teser, at p.d.e.s. lønforskelle og p.d.a.s. allokering, knaphed, produktionsbidrag osv. ikke har noget med hinanden at gøre. F.eks. konklusionen i papir 3, side 31:

Given the inflexible, arbitrary and traditional structure of Soviet wages it appears impossible to interpret general changes mainly in terms of movements towards scarcity values. It is more relevant to consider income differentials not as part of allocation mechanisms, but as part of a social contract, and to interpret trends of the wage structure, not as unavoidable market responses but as political, voluntaristic appeals to various constituencies, aiming at mobilizing political support rather than manpower for changes of allocation.

Det er jo en meget smuk formulering. Men hvorfor skulle den sociale kontrakt indebære lognormalitet?

1. Jfr. A.D. Roy: Distribution of Earnings and Individual Output, *Economic Journal*, september 1950.

Hvis nu arbejdernes evner eller andre tænkelige aflønningsbestemmende forhold alligevel spiller en vis rolle, hvilken konsekvens har det så, om de er korrelerede?

Når man ser på den empiriske kurve og sammenligner med den teoretiske, synes der at være »for mange« i den lave ende. Kan antagelserne om fordelingsfunktion m.v. give en bias og derfor forklare, at der fremkommer lavere Gini-koefficienter end i de lande, der sammenlignes med?

Er forklaringen på, at uligheden synes for opadgående fra 1986 og fremad den, at lønreformer og indkomstdannelse i øvrigt er blevet mere markedskonforme i perioden?

Sådanne spørgsmål synes jeg, der kunne være svaret noget mere uddybende på. Forholdene berøres selvfølgelig i nogen grad i papirerne 3-5, 14-15 og 17, som er interessante, velskrevne – til tider sprudlende – deskriptive papirer, som vidner om forfatterens omfattende viden og gode dømmekraft. Hvad jeg imidlertid synes ville have været værdifuldt er, om linierne fra fordelingspapir 2 til de deskriptive papirer havde været lidt tydeligere.

Men under alle forhold: Sådanne detektivarbejder har gjort Hans Aage velrenommeret alle mulige steder: I efterretningsvæsenene (her og måske også hisset), i NATO, måske også hos konkurrenten. Så de må jo være vigtige.

III. Incitamenter

Allokeringsproblemerne i Sovjetunionen behandles i papirerne 6-11. For forståelsens skyld er modellerne i konventionel notation vist nedenfor i resumé 1 om papirerne 6 og 7, som handler om kolkhoz'ernes økonomi.

Relation (1) er de private ladders produktionsfunktion, bestemt af tid og jordmængde. (2) er nyttefunktionen, W_i indkomst og l_i arbejdstimer. Følgelig er U_i negativ. (3) er kollektivets produktionsfunktion, også bestemt af tid og jord, (4) indkomstrelationen, hvor man i første led har pågældendes andel k_i/k af kollektivets disponible overskud og i andet led har den private lods disponible overskud. (5) er samlet arbejdstid.

Det ses, at der er 8 endogene variable og derfor brug for 3 yderligere antagelser, enten:

(1°) At en given arbejdstid $\bar{l}_i$ fordeles optimalt mellem produktionsstederne, dvs. på k_i og h_i for et enkelt repræsentativt medlem og derfor for dem alle, ved nyttemaksimering m.h.t. k_i (eller h_i), og med genkendeligt Paretooptimalt resultat for skattesatserne lig med 0. Man ser jo, at relationen mellem grænsenytten af tid og indkomst skal svare til de disponible grænseprodukter i begge anvendelser.

(2°) At arbejdsudbud og fordeling på produktionssteder bestemmes under antagelse af, at der ingen effekt er på andre udbydere ($\bar{k}$). Dette giver et Nash- resultat, som ser lidt specielt ud. Bemærk specielt w , som er kollektivets overskud pr. time.

RESUMÉ 1:MODEL OG RESULTATER I PAPIRERNE 6 OG 7, IDENTISKE PERSONER

1. $X_i = X(h_i; H_i)$
2. $U_i = U(W_i; \ell_i)$
3. $Y = Y(k, K)$
4. $W_i = (k_i/k) (p_y Y - r_y K)(1 - t_y) + (p_x X_i - r_x H_i)(1 - t_x)$
5. $\ell_i = h_i + k_i$

Exogene: $H_i, K, p_y, r_y, t_y, p_x, r_x, t_x$

Endogene: $X_i, h_i, U_i, W_i, \ell_i, Y, k, k_i$

1°) Repræsentativt medlem
fordeler tiden optimalt:

$$\ell_i = \bar{\ell}_i; k_i = k/\bar{n}$$

Max U_i m.h.t. k_i

Resultat: $-U_{\ell}/U_W =$
 $p_x X_h (1-t_x) =$
 $p_y Y_k (1-t_y)$

For $t_x = t_y = 0 :$

PARETO

2°) Enkelte fastlægger arb.-udbud
uden effekt på andre:

$$k = \bar{k} + k_i$$

Max U_i m.h.t. k_i og h_i

Resultat: $-U_{\ell}/U_W =$
 $p_x X_h (1-t_x) =$
 $\frac{1}{n} p_y Y_k (1-t_y) + (1 - \frac{1}{n}) w (1-t_y)$

hvor: $w = (p_y Y - r_y K)/k :$

NASH

Konklusion vedrørende 2°:

- a. For meget arbejde udbydes
- b. For meget på kollektivjorden

Det kan ikke forbavse, at resultatet bliver det samme i de to tilfælde, hvis der gælder traditionelle antagelser om, at produktionsfunktionen er homogen, at der aflønnes efter grænseproduktets værdi osv. Så fås jo de normale resultater for en konkurrenceøkonomi. Normalt antages renterne (r_y) imidlertid at være for små, dvs. w bliver for stor, og følgelig at $-U_{\ell}/U_W$ er for stort, hvilket kun kan lade sig gøre med for stort et arbejdsudbud. Endvidere bliver Y_k for lavt, hvilket svarer til, at for meget arbejde udbydes på kollektivjorden, hvor man får andel i det allerede producerede kollektive produkt efter skat (andelen $1-1/n$).

RESUMÉ 2:Specielt i Artikel 6:

- 1) $K = \bar{L} - nH_i$; $\ell_i = \bar{\ell}_i$; $k_i = k/n$
 Max U_i m.h.t. H_i og n
 Kollektivprod. - fkt. homogen
 af 1. grad.
 Nye endogene: K , n & H_i

Resultat:

$$r_y = p_y Y_k; \quad r_x = p_x X_H$$

- 2) Finanspolitik med instrumenterne:

$$t_x, t_y, r_x, r_y$$

Mulige mål:

- Paretooptimalitet
- Skatteprovenu

Specielt i Artikel 7:

- 1) $U_i = U(W_i, \ell_i)$
 $W_i = \omega k_i + p_x X(h_i, H_i)$
 $\ell_i = h_i + k_i$
 Max U_i m.h.t. k_i og h_i
 Endogene: U_i , W_i , ℓ_i , h_i , k_i

Resultat:

$$-U_{\ell}/U_W = p_x X_h = \omega$$

- 2) Trinvis planlægning:

Kolkhoznik: Maximerer nytte
 Formand: Opfylder planen
 Staten: Maximerer output

Denne del af analysen er praktisk talt identisk i papir 6 og 7, men er både meget interessant og værdifuld. Så her er der kun positivt at sige.

Artikel 6 indeholder, jvf. resume 2, tillige muligheden for at variere jordanvendelsen, dvs. $\bar{L}$ på K eller nH_i , og antal kolkhozni, dvs. der maksimeres m.h.t. H_i og n , og de kendte grænseproduktivtetsresultater for renterne nås. Endelig diskuteres finanspolitikmulighederne, hvor skattesatser og renter kan bruges til at nå forskellige mål, alt sammen nydeligt og interessant.

Artikel 7's specialitet er, at en exogen løn w tænkes indført (i stedet for det gamle trudoden-system), og så skal den selvsagt svare til værdien af arbejdets grænseprodukt. Igen er anført ligninger og antal endogene variable, 5 af hver. Der slutes med overvejelser om og analyser af planlægningen på kolkhoz-, formands- og statsniveau.

Vedhængene til begge artikler forekommer imidlertid, selv om de er interessante, begrænsede i forhold til det fælles hovedindhold. Man kan derfor allerede her synes, at der er et vist genbrug af tanker.

Papir 8, beskæftiger sig med industrien, jfr. resume 3, hvor der begyndes forfra i nummereringen af relationer.

I helt traditionel notation, jfr. papir 8, side 81-82, er (1) og (2) produktionsfunktion og profitdefinition. (3) er en separabel nyttefunktion, hvor l er den »effort« - indsats - den

RESUMÉ 3:

MODEL, ARTIKEL 8 OM INDUSTRIEN

1.	$Q = Q(L, K)$	$dQ = Q_L dL$	} $dB/d\ell = V_\ell$
2.	$\pi = pQ - wn - rK$	$d\pi = p dQ$	
3.	$U = y - V(\ell)$	$dU = dy - V_\ell d\ell$	
4.	$y = w + B$	$dy = dB$	
5.	Max U m.h.t. ℓ	$dU/d\ell = 0$	
6.	a. $B = \pi/n$	$dB = (pQ_L/n)dL$	
	b. $B = (\pi/L)\ell$	$dB = (\pi/L)d\ell + (\ell pQ_L/L)dL - (\pi\ell/L^2)dL$	
7.	a. individuelt max.	$dL = d\ell$	
	b. kollektivt max.	$dL = nd\ell$	

Endogene: Q, L, π, U, y, ℓ, B

Exogene: K, p, w, n, r

Resultater:

6a og 7a:	$V_\ell = pQ_L/n$	} jfr. Model 6 og 7
6a og 7b:	$V_\ell = pQ_L$	
6b og 7a:	$V_\ell = pQ_L/n + (1 - \frac{1}{n}) \frac{\pi}{L}$	
6b og 7b:	$V_\ell = pQ_L$	

enkelte yder, dvs. $V(\ell)$ angiver ulysten ved arbejde målt i indkomstenheder. Man modtager, jfr. (4), indkomst i form af løn og bonus og maksimerer i (5) nyten m.h.t. ℓ . Der kan være lige bonusdeling (her overskudsdeling) i 6a, eller deling svarende til den enkeltes »effort«, idet ℓ ganges på profitten pr. labour input i gennemsnit, jfr. 6b. Endelig kan man maksimere individuelt, jfr. 7a, dvs. at hver arbejder tror, hans øgede indsats er uden effekt for de andre, dvs. $dL = d\ell$, eller kollektivt, hvor man i planlægningen tager i betragtning, at alle vælger, som man selv gør, dvs. $dL = nd\ell$, jfr. 7b.

Differentieringen og endogene og exogene variable er anført for nemheds skyld. Man ser, at kollektiv maksimering (hvor 7b gælder) giver Pareto-optimale resultater, $V_\ell = pQ_L$, men at 7a med 6a giver for lille et arbejdsudbud (her skal der divideres med n), og 7a med

6b giver for stort et arbejdsudbud, primært fordi renterne er for små og derfor de delte profiler π/L for høje. Man arbejder for at få del i de andres allerede fremstillede produkt. Igen resultater omtrent som i model 6 og 7, så her er ikke så meget nyt.

Nu indføres imidlertid 4 forskellige bonusfunktioner, f.eks. Kosygin's (de andre minder analytisk herom), som er:

$$6c. B = w(\alpha pQ + \beta \pi/K).$$

Man ser, at bonus, her pr. arbejder, er lig lønnen ganget med en andel α af produktionen og en anden parameter β ganget med profitraten. Det ser lidt mærkeligt ud. Man tager en lønstørrelse w (egtl. lønfonden pr. næse, men det er her lig med den eksogene løn, da lønfond og antal er givne) og ganger med produktionsværdien pQ , altså alt i alt en størrelse af dimensionen (rubler)². Er det fornuftigt eller fortolkeligt?

Herefter adderes en anden parameter ganget med profitraten, som jo er et rent tal. Giver det mening at lægge den til produktionen?

Man kan se dimensionsproblemet ved at tænke sig, at man sammenligner to forskellige situationer, hvor både w og pQ er steget (f.eks. i løbet af en planperiode). Så kan α og β dårligt være de samme, dvs. at problemet forvrides ved ændringer i de løbende størrelser, fordi profitraten er et rent tal, mens produktionen er målt i rubler.

Endvidere er det svært at se, hvordan der sikres efficiens mellem sektorer med funktioner som 6c.

Var det ikke en god idé at supplere fremstillingen med et afsnit, der diskuterer »the logic of bonus functions«? I hvert fald er fortolkningen af resultaterne, som de står nu, meget vanskelig, fordi man ikke forbinder noget med α og β , når udgangspunktet er svært at fortolke. Man kan kun fortolke det derhen, at α og β er positive.

Nu siges det, at man i virkeligheden skulle anvende ikke produktionen, men dennes vækstrate, dvs. et rent tal ligesom profitraten, dvs.:

$$6d. B = w(\alpha \frac{1}{pQ} \cdot \frac{d(pQ)}{dt} + \beta \pi/K)$$

Så er hele udtrykket i hvert fald i samme dimension, rubler, og det hjælper jo noget. Men nu er tiden pludselig inde på væsentlig måde, dvs. at man bør anvende en dynamisk metode – nærliggende optimal kontrolteori. Eksempelvis kan man jo opnå stor bonus ved at fremskynde produktionen i pågældende år, dvs. at præstere stor vækst. Men så står man til gengæld svagere næste år, hvor man går ud fra et højere niveau, hvorfra det er sværere at vokse. Standardsvaret er, at man skal anvende metoder a la optimal kontrolteori.

Et særligt problem opstår, fordi optimal kontrolteori kræver en rente ved sammenligning af resultaterne i forskellige perioder. Som bekendt er rente et specielt ømt punkt i socialistiske økonomier, fordi rente af historisk-ideologiske grunde nærmest har været undertrykt. Vi kender alle den arbejdsværditeoretiske baggrund. Dette forhindrer jo

allerede optimalitet i flere tilfælde nævnt i det foregående. Men uden en rente fastsat efter nogenlunde rimelige kriterier kan man næsten ikke se, hvordan man skal løse dynamiske problemer, f.eks. kontrolteoretiske spørgsmål?

For slet ikke at tale om hele kapitaldannelsen og dennes allokering, som løses ved lidt »ad hoc«-ede metoder i kommandoøkonomier (genindvindingstider osv.)?

Efter løsning af nyttemaksimeringen findes de endogene variables ligevægtsløsning, f.eks. I^* , som en responsfunktion bestemt af de eksogene variable, f.eks. n , og så maximerer ledelsen B m.h.t. n , givet arbejdernes respons I^* . Altsammen nydeligt, men svært at fortolke, jfr. bonusfunktionens form.

Jeg synes, der her kunne være gjort lidt mere ud af at diskutere rationalet bag de anvendte bonusfunktioner, fortolkningerne med de pudsige funktioner, som benyttes, samt hvilken fremgangsmåde, man alternativt kunne have valgt. Man kan derfor ikke rigtig fortolke resultaterne, og er ikke ganske sikker på, at de faktiske regler afspejles af de valgte funktioner.

I artikel 9 diskuteres »the urgency of technological progress«, de lavere vækstrater i de senere år i Sovjetunionen, behovet for at indhente andre lande osv., og derefter anvendes næsten samme model som i 8, men for simpelhedens skyld for givet »effort l «. Bonus maksimeres m.h.t. n og K , og det er de samme bonusfunktioner som i 8. Jeg vil ikke repetere resultaterne, som jo indeholder samme fortolkningsproblemer, som jeg har været inde på, men derimod anføre, at effekten på K/L -forholdet måske ikke siger det væsentligste om vækst. Vi er jo vant til at hævde, at effekter på K/L -forholdet snarest er effekter på niveauet end på raten, på hvilken vi vokser. Det siger nok ikke så meget om teknologisk udvikling, risikovillighed osv., som vel er det vigtigste for vækstteori. Det kræver vel en egl. vækstmodel at behandle sådanne spørgsmål. Her er i hvert fald en idé, som kan supplere alt det komparativt statiske i disputatsen.

Artikel 10 om bonusdeling indeholder ikke så meget nyt. Der optræder blot en delingsparameter λ i bonusfunktionerne, og så køres der videre akkurat som i de foregående artikler, dvs. i Kosygin-tilfældet:

$$6c. B = \lambda w(\alpha p Q + \beta \pi / K).$$

Det svarer sådan set til proportionale ændringer i α og β , og disse er analyseret hver for sig i de tidligere artikler. Det eneste nye i vores λ -økonomi kan måske siges at være, at det påpeges, at delingsarrangementer har andre formål i USSR (hindre *knaphed* på arbejdskraft) end overskudsdelingsforslag i Vesten (hindre *overskud* af arbejdskraft, dvs. arbejdsløshed). Dette berøres dog kun, der elaboreres ikke på det.

I artikel 11 snittes essentielt set samme model som i 8 til, så man kan udtale sig om det fornuftige i at dele op i mindre enheder, brigader. Som vi så af model 8 afhang resultaterne ved individuel maksimering bl.a. af antallet n , dvs. at når antallet i gruppen, brigadestørrelsen, går ned, går:

/ op ved lige store andele
/ ned ved forskellige andele.

Så er der ikke så meget mere i den artikel, ud over at der diskuteres vanskelighederne ved at måle indsatsen *I*, når man kan snyde, f.eks. ikke pløje dybt nok osv. Brigader medfører måske større ulighed i gruppen (hvor man kender sine pappenhejmere), men større lighed mellem mange små, indbyrdes konkurrerende grupper. Optimalstørrelsen er derfor et afvejningsspørgsmål. Nogen siger 3-21, Parkinson siger 8, dog i anden sammenhæng.

Generelt om incitamentpapirerne 6-11 synes jeg, at man finder en meget værdifuld, idérig og gennearbejdet analyse, men også at man finder lidt vel meget genbrug af model, formuleringer og tanker. Det er selvfølgelig ikke ualmindeligt, at man skriver flere papirer, end man får ideer til i form af nye metoder eller problemstillinger. Tænk bare på alle dem, der til sidste dråbe vrede de samme vækstmodeller, Cobb Douglas-funktioner, stabilitetsanalyser i systemer af differentiaalligninger, 2. ordens differensligninger i konjunkturteorien og ved vurdering af stabiliseringspolitikken osv. Så du er i godt selskab. Skulle jeg give et råd, tror jeg, du ville kunne skrive en lille bog om »the theory of the socialist firm«, hvor der måske kunne optræde bare én model, som kunne rumme en behandling af alle specialproblemstillinger, allerede diskuteret og evt. nye, og hvor der måske kunne blive plads til et lille afsnit dels om dynamiske problemstillinger og metoder og dels om »the logic of the bonus functions«, med en venlig (evt. uvenlig) tanke til mig.

Jeg vil bruge resten af oppositionen til at behandle disputatsens supplerende papirer 12, 13, 16 og 18. De diskriptive papirer 3-5, 14-15 og 17 er ganske vist spændende, detaljerede, vidner om omfattende viden, god dømmekraft osv., men man kan måske ikke sige så meget om dem, men bare læse og fornøje sig over dem. Men:

IV. Supplerende papirer

Her vil jeg fremhæve papirerne 12 og 16. Papir 12 er en fin lille artikel om overskudsdeling, som bygger på en ekstremt simpel model for en virksomhed i ufuldkommen konkurrence. Alligevel lykkes det at få de vigtigste aspekter af overskudsdelingen frem, selv om dele af artiklen ikke er helt let læst. Lidt mere modeleksercits i oversigtsform, som jeg har vist eksempler på i resuméerne ovenfor, havde lettet det hele.

Jeg har et par bemærkninger til balancen i papiret. Jeg synes, artiklen er mest koncentreret om betænkelighederne ved overskudsdeling som middel mod arbejdsløshed og inflation. *Det fremhæves* som et problem, at de faglige organisationer og medarbejdere helst slet ikke må blande sig især i ansættelsespolitikken, og i øvrigt at arrangementet er udemokratisk. *Det indvendes*, at hvis der før var »mark-up-pricing«, bliver situationen

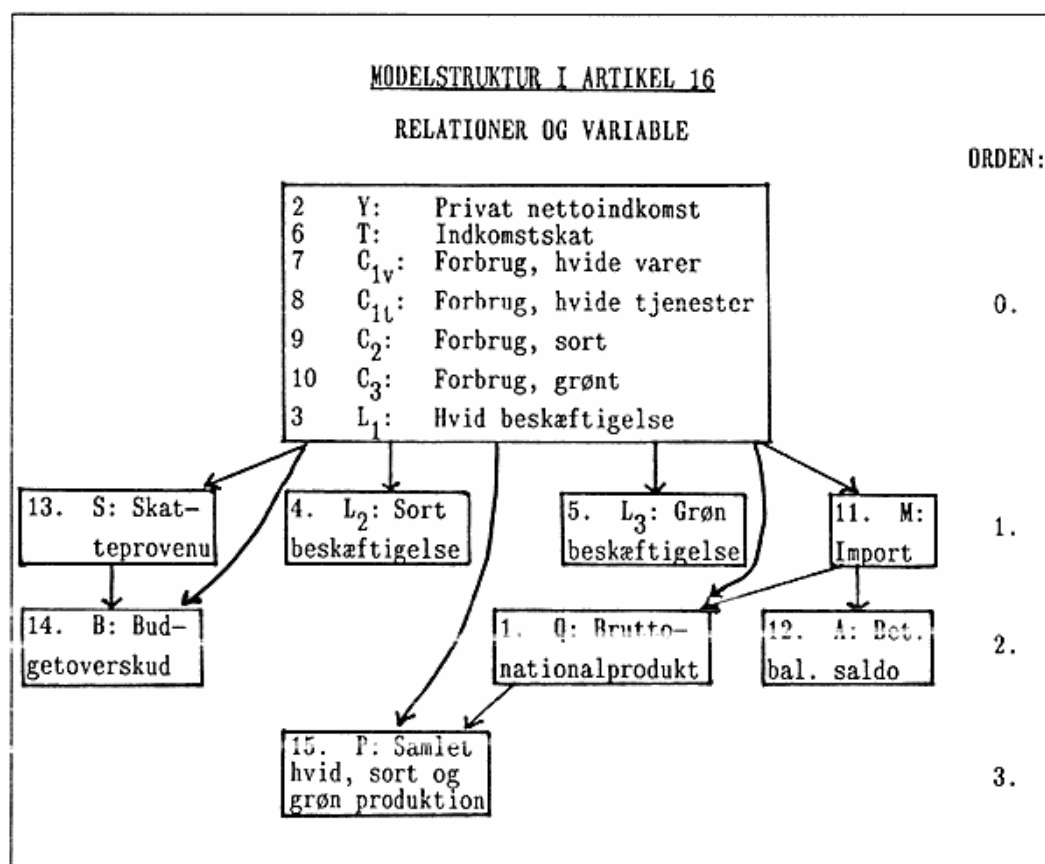
værre, hvis man fastholder en uændret mark up. Men hvis man er så sofistikeret, at man overvejer overskudsdeling, kan man måske også være så avanceret, at man holder op med en af uvidenhed forårsaget simpel mark up politik. *Det påpeges*, at lykkes beskæftigelsespolitikken, presses lønningerne måske op, men det sker vel også, hvis beskæftigelsen forbedres af andre årsager. *Det bemærkes* endelig, at overskudsdeling skaber større aflønningsusikkerhed, som der måske skal betales aflønningskompensation for, til skade for konkurrenceevne m.v. Det kan der være noget om.

Alligevel synes jeg, overvejelserne er domineret af en vel negativ tone. Vi er i en situation fuld af problemer og ulykker, ikke mindst herhjemme, med arbejdsløshed, inflation, faldende levestandard og alligevel betalingsbalanceproblemer. Så kommer der ideer, som viser, at hvis de faglige organisationer i en forhandlingssituation bekymrer sig om beskæftigelsen, så eksisterer der i dette spil Pareto-optimale alternativer til lønfirmaet, dvs. at både arbejdernes og virksomhedernes (og samfundets) forhold kan tænkes forbedrede. Hvorfor så ikke diskutere, hvordan dette kan nås, f.eks. som Nuti, der har søgt at finde det bedste overskudsbegreb osv., og spille lidt mindre på – synes jeg – gamle, lidt dogmatisk inspirerede indvendinger. Det er ikke sikkert, overskudsdelingsfolket har fundet de vises sten, men man må da overveje og prøve *noget* i en situation som denne. Selv om jeg ved, at det ikke er din egen holdning, er du så ikke kommet til at lytte lidt for meget til røsterne fra graven? Nogle befinder sig jo bedst, når klassekampstemningen dominerer. Der er de ligesom mest på hjemmebane og kan bruge deres rygmarvsreaktioner. Jeg kan godt se de fremdragne indvendinger, men altså også se mulighederne, især på baggrund af de aktuelle, jammerlige konjunkturer.

Situationen i artikel 13 er næsten diametralt modsat. Her er velviljen ikke ubetydelig, mens baggrunden til gengæld er ret så svag. Nogle velmenende debattører taler som midteroprørere om et »humant, opretholdeligt samfund«, selv om ikke mange ved, hvad opretholdeligt er. Måske ikke engang, hvad humant er. Det er naturligvis inspirerende og underholdende læsning, men man føler sig netop kun intellektuelt underholdt, når man er færdig. Man kan selvfølgelig sige, at bare *det* er værdifuldt; det kan måske holde én væk fra så megen anden underholdning af værre art, men alligevel.

Lidt det samme kan siges om papir 18, som fortæller, at økonomer ikke har noget at sige om udtømningen af naturlige ressourcer. De tror, at markedsmekanismen og prisudviklingen på ressourcerne kan forhindre en katastrofe.

Artiklen kritiserer også den (måske over-) *optimistiske* tro på, at »noget vil ske« i teknologien (sådan noget som kold fusion, som har været det sidste nye, men måske var en and – desværre). Man kunne heroverfor også have kritiseret, at der altid har været folk, som tror, at nu forgår jorden. Men savner tillige en inddragelse af de omkostninger, man pådrager sig ved en (måske over-) *pessimistisk* holdning, givet verdens problemer i dag, især i udviklingslandene. Jeg synes ikke blot, man kan sige, det er vigtigt »at vinde tid i

kapløbet mellem udtømmelse og teknologisk udvikling«. Dels er det ikke nogen særlig vidtrækkende konklusion, at vi skal vinde tid og passe på. Dels må omkostningerne her ved også tages i betragtning. Jeg mener altså ikke, at artikel 13 og 18 hører til sværvægte i disputatsen.

Jeg vil slutte med at omtale en lille perle af en artikel, nemlig nr. 16 om hvid, sort og grøn økonomi. Det er altid godt at slutte med noget godt.

Modellen er vist i en oversigt, svarende til papir 16's appendix A, side 52, med model og variable. Det ses, at man har en simultan blok af 7 ligninger og 7 endogene variable (præses siger ganske vist 6, men det er bare en fejl. Jeg har ikke villet bruge tiden i oppositionen på at vise alle mulige, trivielle småfejl. De er der, men der er forholdsvis få). De syv ligninger danner en normal Keynesiansk efterspørgselsorienteret indkomstdannelsesmodel. Resten er rekursivt, jfr. den orden, relationerne og de bestemte variable indgår i.

Grunden til, at man lidt utraditionelt kan have variable som import og skatteprovenu af højere orden end den simultane efterspørgselsmodel er, at parametrene i f.eks. funktion

2 for den private indkomst korrigeres for importindhold, omsætningsskatter, afskrivninger osv., og dette er gjort rimeligt. Så er import m.v. alligevel indirekte med i den simultane blok, nemlig via korrigerede parametre. Derved bliver sådanne størrelser som bruttonationalprodukt, sml. produktion, betalingsbalance osv. rent bogholderimæssigt bestemte størrelser, når de simultant fastsætter 7 variable er bestemt. Bestemmelsen af de endogene variable i det simultane system giver altså så at sige samtidig de senere anførte størrelser, som man blot noterer sig som en konsekvens af den Keynesianske efterspørgselsorienterede model for dannelse af de private indkomster. Når hvid beskæftigelse indgår i den simultane blok, er det ikke en udbudsvirkning, men reflekterer blot, at hvis man bliver hvid arbejdsløs, får man arbejdsløshedsunderstøttelse, som indgår i Y i relation 3, dvs. en efterspørgselsvirkning.

Det er ved udnyttelsen af input-output materiale, øvrig nationalregnskabsstatistik og speciallitteratur til fastsættelse af parametrene, at forfatteren viser sin idérigdom og rimeligt gode dømmekraft. Det samme gælder ved modellering af, hvordan skift-variable, dvs. α 'erne, i forbrugsfunktionerne 7-10 skal indarbejdes på en konsistent måde. Alt dette er meget teknisk og skal ikke uddybes her; men selv om fremgangsmåden kun betegner ét blandt flere mulige valg, forekommer det valgte alligevel ganske fornuftigt.

Et enkelt problem synes jeg dog må nævnes. Når hele modellen er efterspørgselsorienteret, taber man helt udbudsvirkningerne af grønne og ikke mindst sorte aktiviteter af syne. Hvis man, evt. uden hvid beskæftigelse (måske endog med understøttelse), har fuldt op at gøre med grønne aktiviteter i huset og til og med kan skaffe sig nogen indtjening ved sorte aktiviteter, er ens virkning som inflationsdæmper (løndæmper) muligvis begrænset. Her kan vi have en del af forklaringen på, at Phillips-kurven brød mere og mere sammen i løbet af 60'erne og 70'erne for til sidst at leve en hensygende tilværelse i 80'erne. Hele den uformelle økonomis virkning på samfundets udbudsside kan være den allervigtigste, og den er helt negligeret.

På den anden side er analysen forsøgt konkretiseret, således at man får nogle analytiske resultater, som man i hvert fald kan diskutere, fordi man eksplicit kan se, hvad der foregår, og hvad der er forudsat. Man kan nemlig forholde sig til en sådan konkret analyse i modsætning til en bred begrebsdiskussion og en kun lidet analytisk deskription af hvid vareefterspørgsel i modsætning til hvid, grøn og sort tjenesteefterspørgsel. Derfor er analysen nok så interessant og konkret end så meget andet, som man ser på feltet i disse år.

Da tjenesteefterspørgsel har heldige virkninger på beskæftigelse, betalingsbalance osv., medfører det, at det konkluderes i papirets side 49, at det er »... possible to expand black and green activities with relatively little damage to the balance of payments and the public deficit.« Konklusionerne i dine arbejder falder derfor helt i tråd med et nyere radikalt slagord: »Stem rødt, spis grønt, arbejd sort.« Du ser selvfølgelig helst hvid serviceaktivitet

ekspanderet, for ingen kan jo lide snyderi, men da dennes forholdsmæssige ekspansion er dig for langsom, selv om den er der, både i forbrug, produktion og beskæftigelse, er det forståeligt, at øjnene falder på mulighederne i den uformelle økonomi, især når alle offentlige tjenester presses ned i disse år.

V. Afslutning

Selv om jeg især har hæftet mig ved de aspekter i disputatsen, som kunne gøres anderledes, og derfor har fremdraget ideer til det videre arbejde, vil jeg gerne slutte med at sige, at bedømmelsesudvalget mener, arbejdet klart berettiger til tildeling af graden »dr. polit.« Da man vist stadig kan vælge *den* vil jeg anbefale *det* frem for titlen »dr. oecon.« (bestemt ikke for at vi skal distancere os i forhold til dem fra Aarhus, men for at yde vort bidrag til at undgå anden titelforvirring).

Normalt slutter 2.-opponenten med en lille tale om væsentligheden af den emnekreds, der er resulteret i en disputats, og om at hvis man bare havde tildelt flere ressourcer til disse emner og den gruppe, der fører en disputats frem, var det hele nok gået lidt bedre. Dette vil ikke ske her, for vi er jo ikke gruppemennesker. Man må vel udsætte alt sætte mennesket før gruppen. Jeg mener derfor, at det er både nødvendigt og værdifuldt at have en forsker med en emnekreds som din på instituttet, og at det bør fremhæves, at dit arbejde vidner om skarpsindighed, omfattende viden, ihærdighed og *meget* fast overbevisning om, at den måde, du anskuer tingene på, er den rigtige. Kort sagt drejer det sig om en rigtig Hans Aage – disputats. Men hvis ikke netop du skulle skrive en sådan, hvem skulle så. Med disse ord vil jeg gerne ønske til lykke med den milepæl – ikke slutsten, på den anden side heller ikke kilometersten – der hermed er nået.